

TÜRK MÜZİĞİ ÇALGILARININ BATI MÜZİĞİNDE KULLANIMLARI VE BU YAKLAŞIMLARIN DİNLEYİCİ ALGISINDAKİ ETKİLERİ

THE USE OF TURKISH MUSIC INSTRUMENTS IN WESTERN ART MUSIC AND THE EFFECTS OF THESE APPROACHES ON AUDIENCE PERCEPTION

Ayşe Özlem AKDENİZ*-Arman ARTAÇ*-Hüseyin Bülent AKDENİZ**

ÖZ: Müzik evrensel olsa da her toplumun kendi kültürleri ekseninde ortaya çıkardığı geleneksel müziklerin icrası için kullandıkları kendilerine özgü enstrümanlar o toplumun bireylerinin iç dünyalarına hitap etmektedir. Bir toplumun özgün müziğinde kullanılan ve o toplumun bireylerini etkileyen melodik, ritmik yapılar ve çalgılar farklı müzik türleriyle sonsuz birleşim kombinasyonları oluşturabilmektedir. Bu kombinasyonlar günümüzdeki dünyanın küreselleşmesinin sonucunda müzik kültürlerinde de farklı arayışlar ve yeni renkler oluşmasını sağlamaktadır. Batı müziği ve Türk müziği eserlerinin entegre edilmiş versiyonları, yeni düzenlemeler yapılmış yorumları dinleyiciler üzerinde farklı duygular, ve düşünceler oluşmasına neden olabilmektedir. Bu tür müzikal birleşimler alana özgün katkılar sağlayacak ve yeni müzikal sentezler oluşmasını tetikleyecektir. Bu çalışmada temel olarak Türk müziği eserlerini çok sesli ve Batı müziği çalgılarının katılımıyla yorumlamanın dinleyiciler üzerinde ne tür etkiler yarattığı belirlenmiştir. İzleyici üzerinde uygulanan anketler aracılığıyla alınan sonuçlara göre Klasik müzik konser repertuvarları belirlenebilecek, Türk müziği çalgılarının da yer aldığı Klasik Batı müziği eserleri ve geleneksel Türk müziği eserleri bu repertuvarlara katılacak, bu da Türk dinleyicisinin Klasik Batı müziği ile yakınlaşması konusunda yeni bir yol açacaktır. Bu amaçlarla Batı müziği eserlerinin icrasına, yeni düzenlemelerle ney, kemençe ve kanun gibi Türk müziği çalgıları da eklenmiştir. Böylece Türk müziğinin zengin kültürel yapısının, Batı müziği eserlerinin yorumlanmasındaki alışılmış kalıpları kırması ve çağdaş bir yaklaşımla ele alınması söz konusu olacaktır. Çalışma kapsamında Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar'da konserler yapılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacılar tarafından geliştirilecek görüş belirleme anketiyle toplanmıştır. Anket likert tipi ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Toplanan verilerin içerik analizi çözümlenmiştir, ayrıca betimsel değerler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Batı Müziği, Türk Müziği, Çalgı, Konser, Dinleyici

ABSTRACT: Although music is universal, the unique instruments that each society uses for the performance of traditional music created on the axis of their own culture appeal to the inner worlds of the individuals of that society. The melodic, rhythmic structures and instruments used in the original music of a society and affecting the individuals of that society can create endless

* Prof. Dr.-Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü/Eskişehir-ozakdeniz@anadolu.edu.tr (Orcid: 0000-0003-2383-7121)

* Prof. Dr.-Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü/Eskişehir-aartac@anadolu.edu.tr (Orcid: 0000-0002-6115-8114)

** Prof. Dr.- Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü/Eskişehir-hbakdeniz@anadolu.edu.tr (Orcid: 0000-0003-4128-898X)

combinations with different musical genres. These combinations cause different searches and new colours in music cultures as a result of the globalisation of the world. By interpreting Turkish music pieces with polyphony and incorporating Western music instruments, unique emotions and thoughts can be evoked in listeners. Through questionnaires administered to the audience, the impact of these musical combinations will be assessed, and classical music concert repertoires will be curated accordingly. This innovative approach seeks to bridge the gap between Classical Western music and Turkish audiences, paving the way for new musical syntheses. For these purposes, Turkish music instruments has been added such as ney, kemençe and kanun to the performance of Western music works with new arrangements. In this way, the rich cultural structure of Turkish music will break the usual moulds in the interpretation of Western music pieces and will be handled with a contemporary approach. Within the scope of the study, datum were collected with an opinion survey which was develop by the researchers.

Keywords: Western Music, Turkish Music, Instrument, Concert, Audience

Giriş

Ülkemizde yapılan Klasik Batı müziği konserlerinde seçilen repertuvarlar hemen her zaman Klasik Batı müziği eserleri ve Atatürk'ün öncülüğünde başlatılan evrensel normlara sahip bir milli müzik oluşturma hedefi doğrultusunda yurt dışına gönderilerek yetiştirilen ilk bestecilerimizin ortaya koyduğu Çağdaş Türk Müziği eserleri yer almaktadır. Atatürk, 1 Kasım 1934 yılındaki TBMM'nin açılış konuşmasında şöyle demiştir, "...Güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne şekilde ilerletilmesini istediğinizi bilirim, ancak en çabuk ve en önce görülmesi gereken Türk musikisidir. Türk ulusal musikisi evrensel musiki içerisinde yerini almalıdır" (Say, 1994: 513). Ancak bahsi geçen ulusal musikimizi oluşturma hedefleri doğrultusunda yaratılan Çağdaş Türk müziği eserlerinin çoğu da Batı müziği eğitimi almış olan bestecilerimiz tarafından ele alınıp tarzı (armonizasyon, orkestrasyon vb.) sebebiyle halkın büyük çoğunluğu, hatta şehirlerde yaşayan elit bir kesim tarafından da benimsenmemiştir (Ayas, 2016: 139). Bu durum göz önüne alındığında Atatürk tarafından milli müziğimizi oluşturma çalışmalarına öncülük etmesi için görevlendirilen Alman besteci ve müzikolog Paul Hindemith'in de yaptığı Türk müziği araştırmaları sonucunda "halkın aşına olduğu melodilerin bu tür eserlerde daha fazla kullanılması" önerisinin haklılığı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Klasik müziğin benimsenmesi konusunda halkın kulağının aşına olduğu geleneksel ya da Klasik Türk müziği eserlerinin daha basit bir armonizasyon ve orkestrasyonla sunulması ve bu eserlerin konser repertuvarlarında Klasik Batı müziği eserleri ile birlikte yer alması, çok sesli müziğe karşı oluşan önyargının giderilmesine yardımcı olacaktır. Yine aynı sebeple Klasik Batı müziği eserlerinde Türk müziği çalgılarının kullanılmasının da, Türk dinleyicisinin Klasik Batı müziğini tanıdığı çalgı tınları vasıtasıyla özümsemesine yardımcı olacağı da düşünülmektedir. Batı müziği ve Türk müziği eserleri olarak iki ana kategoride bilinen eserler, bu çalışmada entegre edilmiştir. Çalışmanın ana amacıyla ilişkili olarak hem Batı müziği

eserlerinin yorumu hem de Türk müziği eserlerinin çok sesli olarak yorumu çalışma kapsamında yer almaktadır.

Üyelerinin çoğunluğu A. Ü. Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyelerinden ve öğrencilerinden oluşan Arya Anadolu müzik topluluğu, Klasik Batı müziğinde yer alan Liedler¹ ve Aryaların² yanında, Anadolu Halk ezgilerinden oluşan Türkülerin Klasik Batı Müziği çalgıları ve geleneksel Türk Müziği çalgılarıyla bir arada geniş kitlelere icra etmeyi amaçlayan bir topluluktur. Klasik Batı Müziği ve Türk Müzik kültürlerini kendi yorumlarıyla yansıtmaya amacı taşıyan, alışılmış kalıpları kırarak tek sesli olan Türk Müziği'ni çok seslendirerek yeni bir çağdaş yaklaşımla ama aynı zamanda özgünlükleri de koruyarak bu iki kültürü müzikle buluşturmayı ve seyircilerin beğenisine sunmayı amaçlamaktadır.

Topluluk aynı zamanda da Türk Halk ezgileri ve Batı Müziği melodilerinden oluşan Liedleri ve Aryaları özgün Türk Müziği çalgıları ve Batı Müziği çalgıları eşliğinde klasik ve caz armonilerinin sentezi ile modern bir şekilde düzenleyerek dinleyenlerin beğenisine sunmak ve dostlukların pekişmesine hizmet etmeyi hedeflemektedir.

2. Arya Anadolu Müzik Topluluğu Üyeleri ve Yapılan Konserler

Topluluk Bir vokal, bir piyano, iki keman, bir klasik kemençe, bir ney ve bir kanun sanatçısından oluşmaktadır. Arya Anadolu müzik topluluğu, proje kapsamında Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Konser Salonunda, Kütahya Ahmet Yakupoğlu Güzel Sanatlar Lisesinde, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Bölümü Ergin Orbey Salonunda ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Türk Dünyası Bilim, Kültür ve Sanat merkezinde ortalama 10 parçadan oluşan konserler vermişlerdir.

Konserlerin tamamında çalınan 13 parçadan oluşan repertuvar şu şekildedir:

George Friederic HANDEL'in Rinaldo adlı operasından Almirena'nın aryası "*Lascia ch'io Pianga*"

Giulio CACCINI'nin "*Amarilli mia bella*" adlı Aryantik'i³.

Giordani TOMMASO'nun "*Caro mio ben*" adlı Aryantik'i

Georges BIZET'nin Carmen operasından Carmen'in aryası "*L'amour est un oiseau rebelle*"

Vaja AZARASHVILI'nin "*Nocturne*" adlı enstrümantal parçası.

Carlos GARDEL'in "*Por una cabeza*" adlı enstrümantal tangosu

Bu parçalar klasik kemençe, ney ve kanun eklenerek yeniden düzenlenmiştir.

Tanburi Cemil Bey'in "*Çeçen Kızı*" adlı enstrümantal parçası.

Neşet ERTAŞ'ın "*Zülûf*" adlı türküsü.

¹ Lied: Şiirler üzerine bestelenen sanatsal şarkılar. Bir Alman Klasik müzik geleneğidir.

² Arya: Operalarda karakterlerin söylediği solo şarkılar.

³ 1600'lerden 1800'lere kadar yazılmış İtalyanca şarkı ve opera aryları.

“Sarı gelin” adlı anonim türkü.

“Hey onbeşli” adlı anonim Tokat türküsü.

“Katibim” adlı anonim İstanbul şarkısı.

Tevfik Guliev’in “Yalgızam” adlı Azeri şarkısı.

Azeri Bekirov’un “Nazende” adlı Azeri şarkısı.

Bu parçalara Türk müziği enstrümanlarının dışında piyano ve iki keman da eklenmiş ve çok seslendirilerek düzenlenmiştir.

3. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın temel amacı, Türk Müziği enstrümanlarını Batı müziği eserlerinde kullanarak çok sesli Batı müziği yapılarında bu enstrüman entegrasyonunu incelemek ve bu birleşimin dinleyici algısı üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Araştırmada, Türk ve Batı müziği repertuvarlarının harmanlanarak, Türk dinleyicisinin aşına olduğu enstrüman tınılarıyla Batı müziğinin daha kolay algılanmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmanın verileri, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illerinde gerçekleştirilecek dört farklı konser aracılığıyla dinleyicilere sunulan anketler sonucu alınacak geri bildirimlerle elde edilecektir. Bu konserlerde, Türk ve Batı müziği eserlerinin birlikte yer aldığı bir repertuvar seslendirilecek ve bu repertuvarın dinleyicilerin müzik algısına olan etkisi değerlendirilecektir.

Batı müziği konserlerinde yaygın olarak tercih edilen repertuvarlar ve Çağdaş Türk Müziği eserlerinin halk tarafından günümüze dek yeterince tanınıp benimsenmemiş olması üzerine yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, geleneksel Türk müziği eserlerinin sadeleştirilmiş armonizasyon ve orkestrasyonla sunulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Batı müziği eserlerine Türk müziği enstrümanlarının eklenmesi, çok sesli müzik algısını olumlu yönde etkileyecek ve Batı müziği ile Türk müziği arasında bir entegrasyon sağlayacaktır. Sonuç olarak bu çalışma, Türk ve Batı müziği repertuvarlarında kullanılan enstrüman birleşimlerinin dinleyici üzerindeki etkisini inceleyerek, her iki müzik geleneğinin birleşimiyle halkın müzik algısının Klasik Batı müziğine karşı daha önyargısız bir yaklaşım geliştirmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

4. Konuyla İlgili Literatür

Alan yazın incelendiğinde Türk müziği çalgılarının çoksesli eserlerde kullanımı konusunda henüz bir makaleye rastlanmamıştır. Alan yazında konuyla ilgili olarak “Türk bestecilerinin Türk çalgıları için bestelediği çoksesli eserlerden Halil Altınköprünün hazırlamış olduğu, ‘Hasan Ferit Alnar’ın Yaratıcılığı “Türk Beşleri” Kontekstinde” isimli doktora tezi konuyla ilgili bir örnek oluşturmaktadır. Bu doktora tezinin yazılma amacı Cumhuriyet’in ilk yıllarında Atatürk’ün yaptığı reformlara paralel olarak müzik alanındaki değişimlere imza atmış olan “Türk Beşleri” bestecisi Hasan

Ferit Alnar'ın bir müzikçi gibi faaliyetinin araştırılmasıdır. Bunun dışında YÖK Tez Veri Tabanında bu ve benzeri konularla ilgili herhangi bir lisansüstü tez çalışmasına rastlanmamıştır. Batı ve Türk müziği formları arasında ortak noktaların bulunması alanında yapılan ve Türk müziği çalgılarının solo çalgı olarak yer aldığı eserlerin listesi ise şu şekildedir;

- Hasan Ferit Alnar'ın kanun için 1948-1955 yılları arasında bestelediği Kanun Konçertosu

- Mutlu Torun'un 1990 yılında bestelediği Ud Suiti

- Cengiz Özdemir'in 1998 yılında bestelediği Bağlama Konçertosu

- M.Nurettin Beken'in 2006 yılında bestelediği Ud Konçertosu

- Oğuzhan Balcı'nın 2010 yılında bestelediği Kanun Konçertosu

Çalışmada kullanılan Türk müziği çalgıları hakkında bilgi vermek gerekirse;

Klasik kemençe: "Klasik kemençe Türk Musikisi'nde kullanılan bir yaylı çalgıdır. Fars'ça; "keman-çe" küçük keman anlamına gelir. Bir Türk sazıdır. Ses niteliği bakımından Türk Müziği'nde insan sesine en yakın çalgı sesi olarak bilinir (Ersu, 2006: 2).

Kanun: Türk Musikisinde kullanılan yaklaşık 3,5 oktavlık ses genişliğine sahip ve Klasik Türk müziği çalgıları arasında kendine özgü gösterişli ve ahenkli sesiyle yer eden mızraplı bir çalgıdır. Türk müziğinin piyanosu olarak adlandırılabilir (URL-1).

Ney: Günümüzde Türk müziğinin en önemli enstrümanlarından biri olan 'Ney', tasavvuf müziğinin de sembolü haline gelmiştir. Kargı adı verilen su kamışından yapılır. Dokuz boğum, yedi delik, iki parazvane ve bir başparmaktan oluşur. Parazvane, kamışın çatlamasını önleyen metal bir bileziktir. Yapım sürecinde her iki tarafa da eklenir. Başpare, özellikle Türk icracılar tarafından kullanılan, sesin farklı bir tınıda duyulmasını sağlayan geleneksel bir sembol ve işlevsel bir malzemedir. Abanoz, Fildişi, Boynuz ve Derlin'den yapılır (Gülhan, 2014).

Türk müziği çalgılarının çok sesli eserlerde kullanımı konusunda alan yazında sınırlı çalışmalar bulunmaktadır. Bu projede de özgün olarak Türk Müziği çalgılarının Batı müziği çalgılarına eklenmesiyle yeni düzenlemeler yapılması planlanmaktadır. Alan yazında bu şekilde bilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konuyla ilgili çeşitli konser alanlarında yapılan denemeler sınırlı da olsa var olmakla birlikte, konuya ilişkin bilimsel çalışmalara ulaşılamamıştır. Bu nedenle hem bilimsel sentez çalışmalarına hem de bu çalışmalara ilişkin dinleyicilerin görüşleriyle ilgili bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır.

5. Gereç ve Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışmalarında elde edilen verilerin derinlemesine incelenmesi söz konusudur (Glesne, 2014). Böylece konserlere katılanların

eserlere karşı görüşleri derinlemesine incelenebilecektir. Bu yöntem çerçevesinde çalışmada izlenen adımlar ve her adımda yapılan işlemler aşağıda verilmiştir:

- Seçilen Batı müziği eserlerinin Türk müziği çalgılarından ney, kemençe ve kanun eklenmiş yorumlarının denenmesi ve kaydedilmesi.

- Seçilen Türk müziği eserlerinin çok sesli olarak düzenlenip ney, kemençe ve kanun eklenerek denenmesi ve kaydedilmesi. Kayıtlar Vokal için kullanıma uygun üst kalitede Condenser mikrofon, enstrüman için kullanıma uygun üst kalitede 6 adet Dinamik mikrofon ve 8 kanala eş zamanlı kayıt yapabilen, 8 adet mikrofon XLR girişli, 8 adet line girişli, ses kartı ve yüksek işlem gücüne sahip bir laptop bilgisayar kullanılmıştır.

- Ekip tarafından son hali verilen eserlerin konserlerde icra edilmesi. (Çalışmanın amaç kısmında belirtilen şehirlerde müzik topluluğu tarafından ilgili eserler üç Türk müziği çalgısı eklenerek icra edilmiştir.)

- Görüşleri belirlemek için anket geliştirilmesi. (Müzik topluluğu tarafından icra edilen eserlerde kullanılan Türk müziği çalgılarının dinleyicide yarattığı duyguları ölçebilecek sorular hazırlanmıştır.)

- Konser sonlarında dinleyicilerden anket yardımıyla görüş toplanması. (Araştırmacı tarafından hazırlanacak ve Likert tipi ve açık uçlu sorulardan oluşacak olan anket soruları yardımıyla, konserlerden hemen sonra seyircilerden dönüt alınmıştır.)

- Görüşlerin analiz edilmesi ve raporlanması. (Açık uçlu sorularla toplanan veriler içerik analizi çözümlenmiştir. Bu süreçte birbirinden bağımsız üç araştırmacı analizi gerçekleştirmiştir. Daha sonra bir araya gelerek fikir birliğine varmışlardır (Wimmer ve Dominick, 2000). Likert tipi sorulara ilişkin değerler ise sıklıklar ve yüzdelere şeklinde ifade edilmiştir.)

5.1. Katılımcılar ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplamak için yürütücü ve araştırmacılar tarafından geliştirilen daha sonra uzman görüşü alınarak son halini alan bir anket (**Ek 1**) kullanılmıştır.

Bu ankette toplam 7 soru bulunmaktadır. Soruların 2'si açık uçlu, 5'i likert tipi sorulardır. Veri toplama aracı katılımcılara konserler sonrasında uygulanmıştır. Aracın doldurulması yaklaşık 5 dakikalarını almıştır.

Yapılan anket çalışmasına Afyon ilinden 34, Kütahya ilinden 73, Eskişehir 79 olmak üzere toplam 186 kişi katılmıştır.

6. Bulgular

Proje kapsamında yapılan konserlerin sonunda seyircilere uygulanan 7 soruluk ankette Batı ve Türk müziği enstrümanlarının birlikte hem Klasik Batı müziği eserlerinde hem de Türk halk müziği eserlerinde kullanılmasının etkileri sorulmuştur. Ankete 186 katılımcı cevap vermiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Bulgular araştırmada kullanılan sorular sırasıyla verilmiştir.

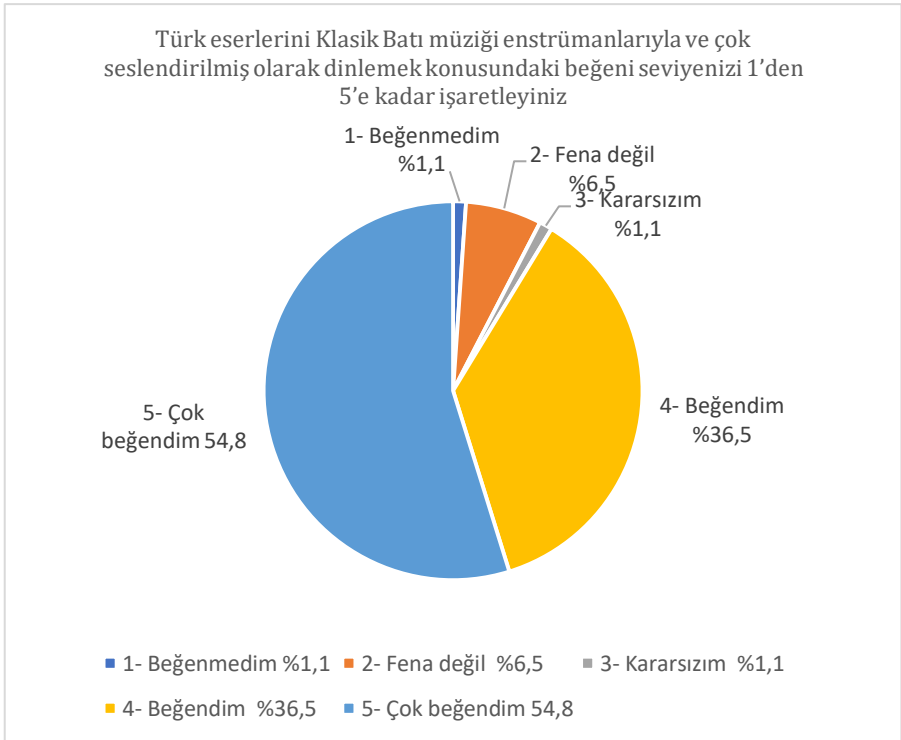
Bulgu 1: Seyircilerin Türk eserlerini Klasik Batı müziği enstrümanlarıyla ve çok seslendirilmiş olarak dinlemek konusundaki beğeni seviyeleri.

Seyircilere ilk olarak “Türk eserlerini Klasik Batı müziği enstrümanlarıyla ve çok seslendirilmiş olarak dinlemek konusundaki beğeni seviyenizi 1’den 5’e kadar işaretleyiniz.” şeklinde bir soru sorulmuş ve seçenekleri;

- 1-Beğenmedim
- 2-Fena değil,
- 3-Kararsızım,
- 4- Beğendim,
- 5- Çok beğendim şeklinde verilmiştir.

Katılımcıların %1.1’i Beğenmedim, % 6.5’i Fena değil, %1.1’i Kararsızım, %36.5’i Beğendim, %54.8’i Çok beğendim seçeneklerini işaretlemişlerdir. Bu cevaplardan Türk eserlerinde Klasik batı müziği çalgılarının kullanımının seyirciler tarafından %91.3 oranında beğenildiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Anketin 1. sorusuna verilen cevaplar

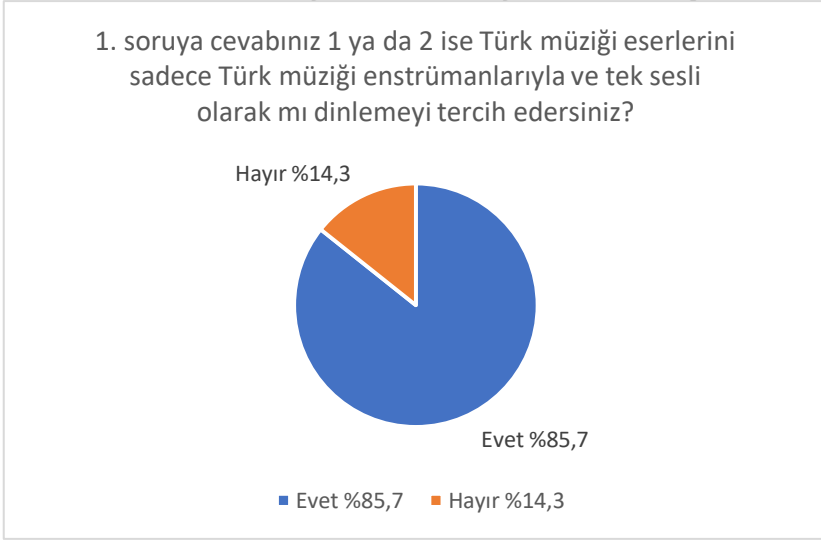

Bulgu 2: Seyircilerin Türk müziği eserlerini sadece Türk müziği enstrümanlarıyla ve tek sesli olarak dinlemeyi tercih edip etmedikleri hakkındaki görüşleri.

İkinci soruda katılımcılara 1.” Soruya cevabınız 1 ya da 2 ise Türk müziği eserlerini sadece Türk müziği enstrümanlarıyla ve tek sesli olarak mı dinlemeyi tercih edersiniz?” sorusu sorulmuş, Evet ve Hayır şeklinde iki seçenek sunulmuştur.

Birinci sorunun cevabı olarak 1 ya da 2’yi işaretleyen 14 katılımcının %85.7’si bu soruya evet cevabını vermiş, %14.3’ü ise hayır cevabını vermiştir. Bu cevaplardan tüm katılımcıların %6.5’inin Türk müziğini tek sesli olarak dinlemek istedikleri ve geleneksel yapısının bozulmaması gerektiğini düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. Ankette yer alan 2. soruya verilen cevaplar

Bulgu 3: Seyircilerin Türk müziği eserlerinin Batı müziği çalgılarıyla ve çok sesli olarak icra edilmesini beğenme sebepleri.

Üçüncü soruda katılımcılara “1. soruya cevabınız 4 ya da 5 ise Türk müziği eserlerinin Batı müziği çalgılarıyla ve çok sesli olarak icra edilmesini beğenme sebebinizi kısaca açıkla mısınız?” şeklinde bir açık uçlu soru yöneltilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu genel olarak fikirlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

- Kulağa güzel geliyor.
- Kulağa orijinal hallerinden daha hoş geliyor.
- Sesler ve enstrümanlar birbirleriyle uyumlu.
- Yeni tınıların oluşumu çok güzel.

- Batı enstrümanları ile yapılan Türk eserleri düzenlemeleri Türk müziğine zenginlik katıyor.

Daha az sayıda seyirci ise aşağıdaki cevapları vermiştir.

- Müzikte her tını önemli ve Türk müziği eserleri bütün müzik enstrümanlarıyla çalınabilir.
- Klasik Batı müziği enstrümanları Türk müziği parçalarına ayrı bir coşku katmakta.
- Bu enstrümanların bir arada olması eserleri daha coşkulu hale getiriyor
- Bu sentez bambaşka bir dünyaya kapı açıyor.
- Enstrümanların renkli ve aktif olması hoşuma gitti.
- Batı ve Türk müziği çalgılarının sentezini çok beğendim.
- Türk ve batı müziği enstrümanlarını birlikte dinlemek çok keyifli.
- Alışılmışın dışında bir müzik deneyimi yaşadım.
- Müziğe ahenk katıyor.
- Keman ve piyano çalgılarının Türk müziğine çok yakıştığını düşünüyorum, kulağa ayrı bir dolgunluk veriyor.
- Seslerdeki zenginlik keman ve piyanonun dahil olması ile yüksek seviyeye ulaşmış.

Bulgu 4: Batı müziğinde Türk enstrümanlarının kullanılması konusundaki beğeni seviyeleri.

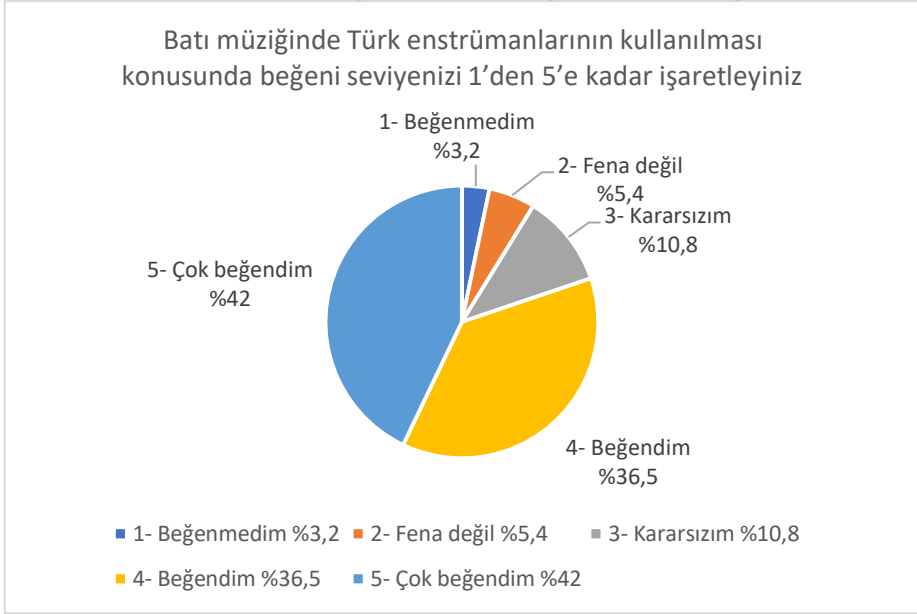
Katılımcılara 4. olarak “Batı müziğinde Türk enstrümanlarının kullanılması konusunda beğeni seviyenizi 1’den 5’e kadar işaretleyiniz.” sorusu yöneltilmiştir ve seçenekleri;

- 1-Beğenmedim
- 2-Fena değil
- 3-Kararsızım
- 4- Beğendim
- 5- Çok beğendim şeklinde verilmiştir.

Katılımcıların %3.2’si Beğenmedim, % 5.4’ü Fena değil, %10.8’i Kararsızım, %36.5’i Beğendim, %42’si Çok beğendim seçeneklerini işaretlemişlerdir. Bu cevaplardan Klasik Batı müziği eserlerinde Türk müziği çalgılarının kullanımının seyirciler tarafından %78.5 oranında beğenildiği ancak bu beğeni oranının Türk müziğinde Batı enstrümanlarının kullanımı konusundaki %91.3 kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Buna göre, dinleyiciler Türk müziğine daha aşina oldukları için, Türk müziğine Batı enstrümanlarının katılımının yarattığı değişikliğe daha olumlu tepki verdikleri sonucu çıkarılabilir. Seyircilerin, Klasik Batı müziğine daha az aşina olması, Türk müziği enstrümanlarının bu müzik üzerinde yarattığı

değişimi daha az fark etmeleri ve bu bağlamda bir beğeni oluşmasına karşın daha az etkilenmeleri sonucunu doğurmuştur.

Tablo 3. Ankette yer alan 4. soruya verilen cevaplar

Bulgu 5: Seyircilerin Batı müziği eserlerini sadece Batı müziği enstrümanları ile dinlemeyi tercih edip etmedikleri ile ilgili görüşleri.

5. soru "4. soruya cevabınız 1 veya 2 ise Batı müziği eserlerini sadece Batı müziği enstrümanları ile dinlemeyi mi tercih edersiniz? şeklindedir. Bu soruya cevap olarak evet ya da hayır seçenekleri sunulmuştur.

Birinci sorunun cevabı olarak 1 ya da 2'yi işaretleyen 18 katılımcının %55.6'sı bu soruya evet cevabını vermiş, %44.4'ü ise hayır cevabını vermiştir. Buna göre toplam katılımcı sayısının %9.7'si Klasik Batı müziğini orijinal enstrümanlarıyla dinlemeyi tercih etmektedir.

Tablo 4. Ankette yer alan 5. Soruya verilen cevaplar.

Bulgu 6: Seyircilerin Batı müziği eserlerinde Türk müziği enstrümanlarının kullanılmasını beğenme sebepleri. Katılımcılara 6. olarak “4. soruya cevabınız 4 veya 5 ise Batı müziği eserlerinde Türk müziği enstrümanlarının kullanılmasını beğenme sebebini kısaca açıklayınız?” Sorusu sorulmuştur.

Katılımcılar bu soruya genel olarak aşağıdaki cevapları vermişlerdir:

- Huzur ve uyum hissettim.
- Ses zenginliği yaratıyor.
- Farklı duygular hissettiriyor
- Müziğin evrenselliğini hissettim.

Daha az sayıda katılımcı aşağıdaki gibi cevaplar vermişlerdir.

- Batı müziğini Türk enstrümanlarıyla dinlemek eğlenceli ve lezzetli
- Türk müziği süslemeleri batı müziği melodilerine bir heyecan katmış
- Türk müziğine ait seslerin batı müziği disiplini ve kuralları ile bütünleşmesi çok hoşuma gitti
- Klasik batı müziği çalgılarının her eseri çalabilme kapasitesi olduğu görülüyor
- Batı ve Türk müziği formlarının birbiriyle sentezlenip yeni ve orijinal bir yapı ortaya çıkartması
- İki farklı kültürün birlikte olma düşüncesi çok heyecan vericiyken bu kültürlerin müziğini aynı anda dinlemek çok farklı bir atmosfer yarattı.
- Üzülüğüm tek şey Türk müziği enstrümanlarının volüm olarak düşük olması ve Batı müziği enstrümanlarının yanında mikrofona ihtiyaç duyması oldu.

- Müziğin dokusu değişse de formu değişmez, farklı şekilde icra edilse de kulağa hoş geliyor.
- Ney çalgısının Barok melodileri tamamen Türk müziği tarzında icra etmesi parçaları adeta bir Türk eserine dönüştürmüş.
- İlk defa duyduğum bu Klasik müzik parçalarının orjinalini merak ettirdi bana.

Bulgu 7: Seyircilerin Batı ve Türk müziği enstrümanlarının birbirleri ile uyumu konusundaki beğeni seviyeleri.

7. soru “Batı ve Türk müziği enstrümanlarının birbirleri ile uyumu konusundaki beğeni seviyenizi 1’den 5’e kadar işaretleyiniz.” şeklindedir.

Bu soruda

1-Uyumsuz

2-Bazen uyumlu

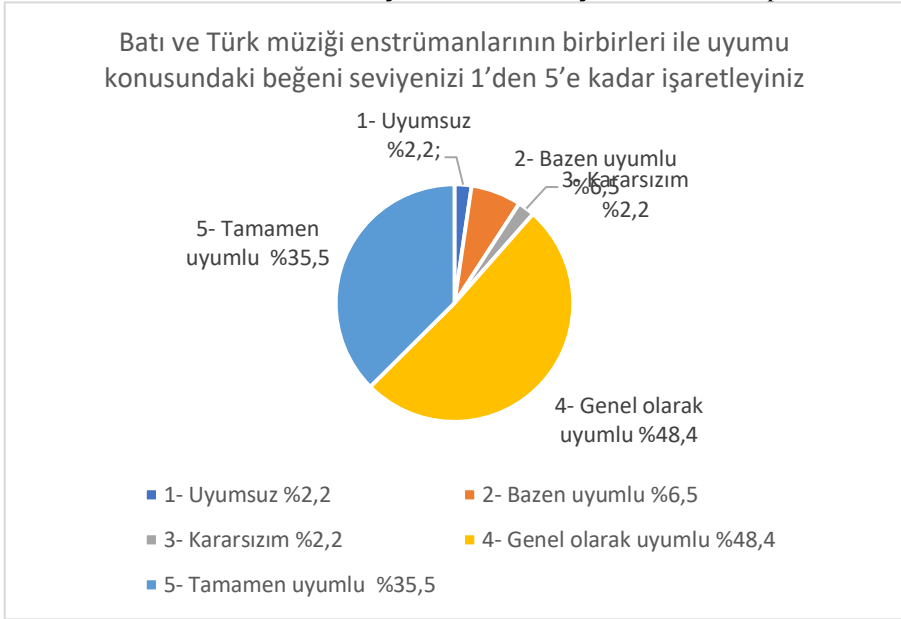
3- Kararsızım

4-Genel olarak uyumlu

5-Tamamen uyumlu şeklinde şıklar verilmiştir.

Katılımcıların %2.2’si uyumsuz, % 6.5’i Bazen uyumlu, %2.2’si Kararsızım, %48.4’ü genel olarak uyumlu, %35.5’i Tamamen uyumlu seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Tablo 5. Ankette yer alan 7. Soruya verilen cevaplar

Bu cevaplara göre katılımcıların büyük kısmı Batı müziği ve Türk müziği enstrümanlarını birbiriyle uyumlu bulmuştur.

7. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yapılan çalışma için 5 adet Klasik Batı Müziği eseri ve 1 adet Arjantin tangosu, Klasik kemençe, ney ve kanun eklenerek, 7 adet Türk halk müziği

eseri ise piyano ve iki keman partisi eklenerek düzenlenmiştir. Her konserin repertuarı bu eserlerden seçilen ortalama 10 parça ile oluşturulmuştur. Konserler Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı konser salonunda, Kütahya Ahmet Yakupoğlu Güzel Sanatlar Lisesi Konser salonunda, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Ergin Orbey Uygulama sahnesinde, Eskişehir Türk Dünyası Bilim Kültür ve Sanat Merkezinde yapılmıştır. Anketlerin en az 150 kişiye uygulanması gerekirken, 186 izleyiciden anket yanıtları toplanmıştır. Konserler kamera ile kaydedilmiş ve Youtube linklerine yüklenmiştir.

Seyircilerin konserler hakkındaki görüşlerini almak için 5 Likert tipi ve 2 açık uçlu olmak üzere 7 sorudan oluşan bir anket hazırlanmış ve konser sırasında seyircilere doldurtulmuştur. Konser sonrasında görevli araştırmacılar tarafından anketler değerlendirilmek üzere toplanmıştır. Yapılan anket ekte yer almaktadır. Görüşler analiz edilmiş ve oluşturulan konser repertuarları genel olarak seyirci üzerinde olumlu bir etki yarattığı bulunmuştur. Dinleyicilerin Türk müziğine daha fazla aşına olmaları, Türk müziğine Batı enstrümanlarının katılımının yarattığı değişikliğe daha olumlu tepki verilmesi sonucu doğurmuştur. Seyircilerin, Klasik Batı müziğine daha az aşına olması; Türk müziği enstrümanlarının bu müzik üzerinde yarattığı değişimi daha az fark etmeleri ve bu bağlamda bu sentezi beğenmelerine karşın daha az etkilenmeleri sonucunu doğurmuştur.

Yapılan konserleri izleyen seyirciler genel olarak müzikteki bu yeni sentezin kulağa hoş geldiğini ve bu müziklerin orijinal versiyonlarından daha çekici bir deneyim sunduğunu, enstrümanlar arasındaki uyumun müziği daha coşkulu ve renkli kıldığını, Batı müziği ve Türk müziği enstrümanlarının birlikteliğinin farklı bir dünyanın kapısını araladığını ve sıra dışı bir deneyim sunduğunu, Türk müziğine keman ve piyano gibi enstrümanların eklenmesinin, seslerin zenginliğinin daha üst seviyeye taşınmasını ve daha dolgun bir tonla çalınmasını sağladığını belirtmişlerdir.

Seyirci Türk müziği motiflerini Batı eserlerinde duyduğunda aslında Klasik Batı müziğinin kendi aşına olduğu müziklere çok da uzak olmadığını düşünmüş ve müziği kabullenmişlerdir. Yapılan bu sentez dinleyicinin eseri daha kolay benimsemesi, dolayısıyla sonradan merak edip araştırması, orijinal versiyonunu dinleme isteğini tetiklemiştir.

Sonuç olarak Klasik müziğe aşına olmayan seyirciler ney, klasik kemençe ve kanun tınlarını Batı müziği melodilerinde duyduklarında bu müziğe karşı yabancılik çekmemişler ve benimsemişlerdir. Türk müziğinde piyano ve kemanların kullanımını ise daha etkileyici bulmuşlardır. Verdikleri cevaplardan Klasik müziğe aşına olduğu anlaşılan dinleyiciler ise Klasik müzik eserlerinde Türk enstrümanlarının kullanımını daha etkileyici bulmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından 1935 yılında davet edilen ve çok sesli müziğin ülkemizdeki gelişimine katkıda bulunan en önemli isimlerinden Alman besteci ve müzikolog Paul Hindemith tarafından Milli

Eğitim Bakanlığı'na sunulan raporda, ülkemizde çok sesli müziğin gelişimi ve eksikliklerin giderilmesi için Türk halk ezgilerinin çokça icra edilmesi ve eğitiminin verilmesi gerektiği belirtilmiş ve Türk halk ezgilerinin çok seslendirilerek eğitimde kullanılmasının gerekliliği ifade edilmiştir. Türk halk ezgilerinin konser repertuarlarında hak ettiği yeri alması bir gereklilik ve ihtiyaçtır (Kahramankaptan, 2013).

Bu çalışmanın Hindemith'in de üzerinde durduğu Türk halk ezgilerinin seslendirilmesine ve konser repertuarlarına dahil edilmesine önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Çalışmanın, Klasik müziğe aşina olmayan dinleyicilerin bu müziğe karşı olumlu bir yaklaşım sergilemelerini sağladığı ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde klasik müzik konserlerinin repertuarlarında büyük çoğunlukla Avrupa Klasik Batı müziği eserleri ve Çağdaş Türk müziği eserlerine yer verilmektedir. Ancak bu repertuarlarda bazı istisnalar dışında Türk müziği çalgılarına yer verilmemektedir. Ayrıca Türk ve Batı müziği çalgılarının bir arada kullanıldığı ve bu konser repertuarlarına uygun eserler de yok denecek kadar azdır. Başta Fazıl Say olmak üzere günümüz Türk bestecileri bu tür eserler yazmaktadır.

Ancak bu eserler modern bir üslup ve armoni ile yazılmıştır ve ortalama bir dinleyici için kolay dinlenebilir değildir. Bu çalışmada Türk müziği eserleri özgünlüklerini kaybetmeden kolay anlaşılabilir bir armonik yapı ile düzenlenmiştir. Klasik müzik için armonik yapısı kolay anlaşılır antik ayyalar ve popülerleşmiş klasik müzik eserleri seçilmiştir. Bu eserlere ney, klasik kemençe ve kanun ile giriş bölümleri, ara melodiler ve taksimler eklenmiştir. Ulvi Cemal Erkin, Adnan Saygun, Necil Kazım Akses, Hasan Ferit Alnar, Muammer Sun gibi Çağdaş Türk müziği bestecileri de halk müziklerini temel alan ve kolay dinlenebilen eserler yazmışlardır ancak Hasan Ferit Alnar hariç diğerleri bu eserlerinde Türk Müziği enstrümanlarını kullanmamışlardır (Artaç, 2019).

Buna göre, dinlemesi kolay armonik yapılarla düzenlenmiş Türk eserlerinin ve Klasik Batı Müziği eserlerinin Türk enstrümanlarıyla seslendirilmesinin dinleyicinin ilgisini çektiği, farklı bir müzikal deneyim yaşattığı ve Klasik müzik konserlerini ortalama bir dinleyici için sıkıcılıktan uzak, cazip bir etkinlik haline getirdiği gözlemlenmiştir. Klasik Batı Müziğine aşina olan dinleyiciler için Klasik müzik eserlerinde Türk müziği enstrümanlarını ve motiflerini duymak, dinleyiciye kendi müziğimizin unsurlarını hatırlatacak ve Klasik müzik konser repertuarlarında kendi değerlerimizin ve kültürümüzün zenginliklerine yer vermenin ne kadar önemli olduğunu gösterecektir. Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda, bu tür Batı ve Türk müziği sentezleri geleneksel klasik müzik konserlerinin repertuarlarına eklenebilir.

Çalışmanın uygulanması sırasında şöyle bir sorun gözlemlenmiştir. Türk müziği çalgıları Batı müziği çalgılarına göre ses yüksekliği açısından oldukça zayıftır. Bu durum konserlerde Türk müziği çalgılarına mikrofon

desteği verilmesini gerektirmiştir. Ancak bu enstrümanlara mikrofon desteği verildiği zaman diğer enstrümanlar akustik olarak duyulduğu için sesin seyirciye homojen bir şekilde ulaşması mümkün olmamıştır. Bu durumda konserleri her zaman bir ses tesisatı ile yapmak zorunluluğu doğmaktadır. Bu tür sentezleri barındıran konserleri yapmak için seslerin mikrofon desteğiyle eşitlenmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Mikrofon desteğinin sağlanamadığı durumlarda Batı müziği enstrümanlarının daha hafif şekilde çalmaları sağlıklı bir çözüm olmasa da ses dengesini bir ölçüde sağlayabilmektedir.

Bundan sonra yapılacak buna benzer çalışmalarda, konserlerde Türk müziği ve Klasik Batı müziği enstrümanların seslerinin homojen bir şekilde seyirciye ulaşması için bir ses sistemi ve uzman bir tonmaister kullanılması kuvvetle önerilmektedir. Seyircilerden alınan olumlu tepkiler doğrultusunda bu tür Klasik Batı müziği ve Türk müziği sentezleri çoğaltılmalı ve konser repertuvarlarında yer almalıdır. Bu tür projeler daha farklı ve sayıca daha fazla Türk müziği enstrümanı ile yapılabilir (Ud, yaylı tanbur, kabak kemane, kaval, darbuka, bendir, tef vb.) Bu tür projeler Türk müziği ezgilerini ve enstrümanlarını yurt dışında tanıtabilmek amacıyla da kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Artaç, A. (2019). Ziya Gökalp'in milli müziğimizi oluşturmakla ilgili düşüncelerinin Atatürk'ün aynı doğrultudaki fikirlerine ve çağdaş Türk müziğine etkileri. *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)*, 8 (2), 529-550.
- Ayas, A. G. (2016). Musiki inkılabı ve Rus modeli: Karşılaştırmalı müzik sosyolojisi açısından bir tartışma. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (77), 131-155.
- Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş*. (çev. ve ed.: A. Ersoy ve P. Yalçınoglu), 4. Baskı, Ankara: Anı.
- Gülhan, F. (2014). *Türk müziği konservatuvarlarında 4 yıllık ortaöğretim ney eğitimi için bir müfredat programı önerisi*. İstanbul: T.C. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kahramankaptan, Ş. (2013). *Hindemith raporları 1935-1936-1937*. (çev.: Elif Damla Yavuz), 1. Baskı, Ankara: Sevda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- Ersu, D. (2006). *4 telli klasik kemençe'nin Türk müziği'ndeki icraya katkıları*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Say, A. (1994), *Müzik tarihi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Wimmer, R. D. – Dominick, J.R. (2000). *Mass media research: An introduction*. 6th ed., Belmont: CA: Wadsworth.

EKLER

Ek 1. Anket

Batı Müziğinde Türk Enstrümanlarının Kullanımının Etkilerini Belirleme Anketi

Bu çalışmada batı müziğinde Türk enstrümanlarının kullanımının dinleyici üzerindeki etkilerini belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıda seçenekli sorular ve açık uçlu maddeler hazırlanmıştır. Seçenekli sorulardan size en uygun olanı işaretleyiniz. Açık uçlu maddelerde ise boş bırakılan bölüme cevabınızı yazınız. Anketi doldurmak yaklaşık 5 dakikanızı alacaktır. Katkınız için teşekkürler.

Sorular

- 1. Türk eserlerini Klasik Batı müziği enstrümanlarıyla ve çok seslendirilmiş olarak dinlemek konusundaki beğeni seviyenizi aşağıdaki seçenekler içerisinde işaretleyiniz.**
(1) Beğenmedim (2) Fena değil (3) Kararsızım (4) Beğendim
(5) Çok beğendim
- 2. 1. Soruya cevabınız 1 ya da 2 ise Türk müziği eserlerini sadece Türk müziği enstrümanlarıyla ve tek sesli olarak mı dinlemeyi tercih edersiniz?**
(1) Evet (2) Hayır
- 3. 1. Soruya cevabınız 4 ya da 5 ise Türk müziği eserlerinin Batı müziği çalgılarıyla ve çok sesli olarak icra edilmesini beğenme sebebinizi kısaca açıklayınız.**
.....
.....
- 4. Batı müziğinde Türk enstrümanlarının kullanılması konusunda beğeni seviyenizi 1'den 5'e kadar işaretleyiniz.**
(1) Beğenmedim (2) Fena değil (3) Kararsızım (4) Beğendim
(5) Çok beğendim
- 5. 4. soruya cevabınız 1 veya 2 ise Batı müziği eserlerini sadece Batı müziği enstrümanları ile dinlemeyi mi tercih edersiniz?**
(1) Evet (2) Hayır
- 6. 4. soruya cevabınız 4 veya 5 ise Batı müziği eserlerinde Türk müziği enstrümanlarının kullanılmasını beğenme sebebinizi kısaca açıklayınız.**
.....
.....
- 7. Batı ve Türk müziği enstrümanlarının birbirleri ile uyumu konusundaki beğeni seviyenizi aşağıdaki seçenekler içerisinde işaretleyiniz.**
(1) Uyumsuz (2) Bazen uyumlu (3) Kararsızım
(4) Genel olarak uyumlu (5) Tamamen uyumlu

Extended Summary

This study was conducted to enhance the public adoption level of Western classical music concert repertoires in Turkey. The fundamental problem is that both Western-format Contemporary Turkish Music works and traditional monophonic Turkish Music works receive insufficient interest from the average listener, and there is a disconnection between the two music cultures. Based on this, the main research question of the study is as follows: "Does the integrated use of Western classical music and Turkish music instruments on the same stage positively affect the audience's perception and appreciation of these music genres?" The aim of the study is to reach the audience through familiar timbres by featuring works from both musical traditions, to reduce prejudices, to emphasize the universality of music, and to contribute to the academic literature in this field.

The literature review on the subject was conducted using the YÖK Thesis Center and academic databases. The search revealed that no scientific article or empirical study addressing the use of Turkish music instruments as *instruments* in polyphonic Western-form works was found. The existing literature primarily focuses on solo works, such as concertos, written by Turkish composers for Turkish instruments (e.g., H.F. Alnar's Qanun Concerto). This situation highlights the originality of this project and its potential to fill a significant gap in the field. The study is one of the first to systematically analyze audience feedback through an applied concert experience.

This research was designed as a case study among qualitative research methods. The application process of the research consists of the following steps: 1) Arranging and recording selected 5 Western music works for Turkish music instruments (ney, kemenche, qanun), 2) Polyphonically arranging and recording selected 7 Turkish music works for piano and violin, 3) Performance of the repertoire consisting of these works by the "Arya Anadolu Music Ensemble" in 4 separate concerts held in Afyon, Kütahya, and Eskişehir, 4) Administration of a questionnaire consisting of 5-point Likert-type and 2 open-ended questions to the audience after the concerts. Data were collected from 186 participants. Quantitative data were analyzed with descriptive statistics (frequency, percentage), and qualitative data were evaluated with content analysis.

The research findings are quite positive. 91.3% of the participants evaluated the performance of Turkish works with Western instruments and polyphonically as "liked" or "really liked." The use of Turkish instruments in Western music works received a 78.5% appreciation rate. Qualitative findings obtained from open-ended questions showed that this synthesis evoked feelings of "harmony," "richness," "originality," "enthusiasm," and "a different experience" in the audience. In conclusion, it has been understood that the combined use of instruments from both musical traditions creates a positive effect on the audience and can be an effective method in reducing prejudices. It was particularly observed that polyphonic arrangements of Turkish melodies were more accessible to the audience. The study offers a practical suggestion for concert organizers and music educators: broader audiences can be reached by adding arrangements that bring together the instruments of both cultures and are relatively easy to listen to into classical music concert repertoires. For future studies, it is recommended to carry out such projects with greater instrument diversity and with professional sound engineering support.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu. 26.09.2022 Protokol no. 382881/ Anadolu University Social and Human Sciences Research and Publication Ethics Committee. 09/26/2022 Protocol no. 382881

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır./GenAI was not used in this article.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından kabul edilen SBA-2023-1863 nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne verdikleri destek için teşekkür ederiz./ This study was supported by Anadolu University Scientific Research Projects Commission under the grant no: SBA-2023-1863. We would like to thank Anadolu University's Scientific Research Projects Coordination Unit for their support.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Yazarın bir notu yoktur./ There is no author's note.

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Prof. Ayşe Özlem Akdeniz: Makalenin oluşturulduğu projenin genel planlama, yürütme, koordinasyon ve kapanış süreçlerini yönetmek. Anket tasarımı, verilerin analiz edilerek anlamlı sonuçlara dönüştürülmesi ve bu sonuçların bildiri/makale olarak yayına hazırlanması. Prof. Arman Artaç: Makalenin konusu olan projenin planının, hedeflerinin ve zaman çizelgesinin hazırlanmasına katkıda bulunmak. Anket sorularının oluşturulma sürecinde yer almak. Anket verilerinin yayına dönüştürülmesi aşamasında katkı sağlamak. Prof. Hüseyin Bülent Akdeniz: Makaleye konu olan proje kapsamındaki hizmet alımı masraflarının detaylandırılması ve proje konusu ile ilgili güncel literatür taramasının yapılması. Makalenin dil ve içerik kontrollerini yapmak./ Prof. Ayşe Özlem Akdeniz: Managing the overall planning, execution, coordination, and closure processes of the project for which the article was created. Designing the survey, analyzing the data to transform it into meaningful results, and preparing these results for publication as a report/article. Prof. Arman Artaç: Contributing to the preparation of the plan, objectives, and timeline of the project that is the subject of the article. Participating in the process of creating survey questions. Contributing to the stage of converting survey data into a publication. Prof. Hüseyin Bülent Akdeniz: Detailing the service procurement costs within the scope of the project covered by the article and conducting a review of the current literature related to the project topic. Performing language and content checks on the article.